Scientific Bulletin of the Izmail State University of Humanities. Section Historical Sciences. Issue 50

DOI 10.31909/26168774.2020-(50)-20
УДК 930(477)«19/20»

KYIV CIRCLE OF NUMISMATICS LOVERS AND THE COINS CABINET OF THE UNIVERSITY OF ST. VOLODYMYR IN 19TH – EARLY 20TH CENTURIES

КИЇВСЬКЕ НУМІЗМАТИЧНЕ ТОВАРИСТВО І МІНЦ-КАБІНЕТ УНІВЕРСИТЕТУ СВ. ВОЛОДИМИРА У XIX – НА ПОЧАТКУ XX СТ.

Зінаїда Зразюк
завідувач сектору нумізматики, фалеристики, медальєрики та боністики
E-mail: numismat.nmhu@ukr.net
ORCID: 0000-0003-2140-690X
Національний музей історії України, м. Київ, Україна.

Zinaida Zraziuk
Chef of the sector of numismatics, faleristics, medal and bonistics
E-mail: numismat.nmhu@ukr.net
ORCID: 0000-0003-2140-690X
National museum history of Ukrainian,
Kiev, Ukraine.

ABSTRACT

The article is devoted to the Kyiv circle of numismatics lovers. In the 19th century, through the development of Kyiv as administrative and educational center, the people of South-West of Russian Empire began to take an active interest in history, literature, painting, and numismatics. In Mints cabinet of the University of St. Volodymyr, which at that time had one of the largest and most famous academic collections in the Russian Empire, in the late 70's of the 19th century the numismatic society was formed. At that time curator of the University`s Mints Cabinet was Volodymyr Bonifatiyovych Antonovych, a talented scientist and researcher, one of the best numismatists of the 19th- early 20th centuries. Thanks to his scientific authority that a circle of numismatics lovers was formed in Kyiv.Over the years it included K.V. Bolsunovskyy, S.V. Bodilevsky M. Leopardov, D.M. Chudovsky, M.P. Chernyev, S. Menchinsky, A. Nowicki, M.K. Grabbe, G. Arkhipov, M.V. Surin. Among the members of this circle were prominent collectors such as S.V. Bodilevsky, M. Leopardov, M.V. Surin and researchers – K.V. Bolsunovsky, M.P. Chernev, M.V. Bilyashivsky. Thanks to this productive cooperation, wonderful numismatic collections appeared in Kyiv, on the basis of which numismatic research were made, which were noticed by the scientific community. Thanks to the members of the numismatic circle, the numismatic collections of Kyiv were replenished, such as the Mints cabinet of the University of St. Volodymyr, Church and Archaeological Museum at the Kyiv Theological Academy, Kyiv Museum of Antiquities and Arts.

Key words: *numismatics, the Coins cabinet of the University of St. Volodymyr, Kyiv circle of numismatics lovers, collections, treasures.*

Постановка проблеми й актуальність дослідження. Історія дослідження нумізматичної науки в Україні нараховує більше ста років, проте значна кількість фактів, пов'язаних з історією створення нумізматичних колекцій, із діяльністю науковців, які зробили значний внесок у розвиток нумізматичної науки, а також зберігачів мінц-кабінетів та колекціонерів-аматорів, залишилась поза увагою дослідників.

Наукові завдання статті. Здійснити комплексний аналіз виявлених архівних джерел та сучасних публікацій, необхідних для висвітлення історії виникнення і розвитку нумізматичної науки на Україні.

Мета статті. Проаналізувати та систематизувати сучасні наукові публікації з історії нумізматичної науки в Україні, історії академічних нумізматичних зібрань та приватних колекцій другої половини XIX – початку XX ст., з'ясувати ступінь дослідження проблеми, виокремити малодосліджені аспекти та визначити напрямки дальших наукових студій.

Виклад основного матеріалу. Колекціонування і нумізматична наука почали розвиватися на території України досить пізно – на початку XIX ст. Цьому сприяло заснування Київського університету, зокрема нумізматичного кабінету при ньому. На теренах України з найдавніших часів знаходять величезну кількість скарбів, і це зі свого боку відобразилось у великій кількості народних переказів, легенд, які привертали увагу шукачів скарбів, а згодом ними зацікавилися і колекціонери та вчені.

Історія виникнення нумізматичного товариства у Києві і історія мінц-кабінету університету Св. Володимира неодноразово були темою наукових досліджень. Вперше про діяльність київського гуртка нумізматів написав К. Болсуновський, який сам був його членом (Болсуновський, 1912). У різні роки теми мінц-кабінету та діяльності київського гуртка нумізматів торкались у своїх розвідках Б. Гарбуз, Р. Яушева-Омельянчик, З. Зразюк, В. Орлик, А. Бойко-Гагарін (Гарбуз, Стрижакова, 1996; Гарбуз, 1996; Зразюк, 2006; Яушева-Омельянчик (a,b), 2000; Орлик,' 2013; Орлик,' 2017; Орлик,' 2019; Орлик, Бойко-Гагарін, 2019). Проте за браком архівних джерел тема розвитку нумізматичних товариств у Києві залишається ще малодослідженою.

З 30-х рр. XIX ст. мінц-кабінет університету Св. Володимира став тим осередком, куди направлялись усі віднайдені скарби; тут їх вивчали і каталогізували. З початку 30–х рр. у Києві та в Україні з'являються і перші колекціонери монет. У доповідній записці Раді Університету Я. Волошинський – завідувач мінц-кабінету університету з 1852 до 1865 р. – пише про те, що кількість нумізматів на території Київської, Подільської і Волинської губерній невелика, і він знає лише п'ятьох відомих нумізматів: таємного радника М. В. Юзефовича у Києві, доктора Войцехівського у Житомирі, Свідницького у м. Ходоркові, барона Шодуара у м. Івниці та поміщика Трощинського у м. Кагарлик (ДАК. Ф. 16. Оп. 300. Спр. 229: 38). Не кращими були справи і з торгівлею монетами. У тій же доповідній записці Я. Волошинський пише, що в Києві немає спеціалізованих лавок, а в лавках антикварів можна знайти всього декілька десятків монет, але й ті погано збережені, і серед них майже ніколи не трапляються рідкісні екземпляри (ДАК. Ф. 16. Оп. 300. Спр. 229: 38).

Ситуація змінюється у другій половині XIX ст. Про це пише відомий київський нумізмат К. Болсуновський: «Вследствие развития г. Киева как административного и умственного центра Юга-Западного края во II половине истекшего столетия, местное общество начало обнаруживать научные стремления к литературе, живописи, истории и, наконец, к нумизматике. Появились любители библиографии, коллекционеры древностей и монет, не только местных, но и классических» (Болсуновский, 1912: 3).

Наприкінці 70-х рр. професор В. Антонович, завідувач мінц-кабінету Київського університету Св. Володимира, згуртував нумізматичне товариство, яке, щоправда, діяло без статуту.

В.Антонович, як пізніше розповідав К.Болсуновський, допомагав порадою кожному, хто до нього звертався, з великим терпінням і добротою вчений пояснював кожному значення і вартість монет. Члени товариства збирались і обмінювались знахідками, поповнюючи власні зібрання, та час від часу дарували монети і медалі у колекцію музею. Крім того, в університетському мінц-кабінеті була зібрана хороша колекція нумізматичної літератури, брак якої відчувався у нумізматичному гуртку на початку його створення.

К. Болсуновський серед членів гуртка називає С. Боділевського (найстаршого за віком), генерала М. Леопардова, що потім передав свою колекцію Київському Церковно-Археологічному музею, директора Дворянського банку Д. Чудовського, а також М. Чернєва, С. Менчинського, А. Новицького, М. Граббе, Г. Архіпова, М. Суріна.

С. Боділевський (?-1906) походить з сім'ї міщан містечка Батурин Чернігівської губернії. У 1845 році він закінчив юридичний факультет Київського університету, служив з 1847 р. в канцелярії київського військового губернатора Д. Бібікова. Свою колекцію С. Боділевський розпочав збирати у п'ятдесяті роки XIX століття.

С. Боділевський був відомий не тільки київським любителям старожитностей. Під час підготовки до видання «Древнейших русских монет великого княжества Киевского» І. Толстой звертався до С. Боділевського з проханням надати відомості про срібники з його колекції (Толстой, 1882). Один зі срібників С. Боділевський подарував І. Толстому, а ще декілька І. Толстой придбав за його посередництва.

Адреса С. Боділевського вказана також у довіднику для колекціонерів-любителів російської старовини Н. Білозерського (Белозерский, 1903:3) та Н. Шумилова (Шумилов, 1910: 58).

З 70-х рр. XIX ст. С. Боділевский спілкувався з хранителем нумізматичного кабінету при Київському університеті Св. Володимира В. Антоновичем та дарував монети в мінц-кабінет університету. З 1876 до 1883 р. С. Боділевський передав до мінц-кабінету більше ста монет, зокрема й сріблянник 1 типу, один з тих, що були знайдені у Києві (Архів НМІУ. Ф. 1. Оп. 1. Од.зб. 33: 78 зв.-82 зв. Інв. № 14289). Як відомо, у 1876 р. у Старокиївському районі на Вознесенському узвозі в садибі гомельського міщанина Л. К. Кушнарьова під час знесення частини гори був знайдений скарб давньоруських монет. Більш ніж 20 монет з цього скарбу придбав С. В. Боділевський. Один з сріблянників у 1882 році він дарує у мінц-кабінет Київського університету (Антонович, 1884: 49–59), ще один у1883 році дарує Одеському товариству історії старожитностей, членом якого він був (Сотникова, Спасский, 1983: 127). Більшість срібників з київського скарбу С. Боділевський потім продає або обмінює (крім трьох подарованих у Художньо-промисловий музей), і вони, змінивши декількох власників, поповнили колекції Ермітажу, Державного історичного музею тощо (Сотникова, Спасский, 1983: 121, 124).

У 1881 р. С. Боділевський стає дійсним членом Церковно-археологічного товариства при Київській духовній академії і неодноразово дарує музею академії західноєвропейські і російські монети, паперові гроші (Отчет, 1886: 7, 20-21, 23).

У 1897 році в Києві було створено Товариство старожитностей і мистецтв, основним завданням якого була організація публічного музею. У 1899 році С. Боділевський стає його членом (ІР НБУВ. Ф. 241. Оп. 1. Спр. 142: 44).

У 1904 р. перед офіційним відкриттям Київського художньо-промислового та наукового музею С. Боділевский, розуміючи, наскільки примхливою може бути доля приватних колекцій, передає її до музею («Киевлянин» газета. № 360, від 30.12.1904). В архіві Національного музею історії України зберігся перший рукописний каталог нумізматичного відділу Художньо-промислового музею. Це дає можливість повністю відновити склад колекції С. Боділевського (Архів НМІУ. Ф. 1260. Оп. 1-доп. Од.зб. 12). Колекція складалась з 1649 монет і медалей (Архів НМІУ. Ф. 1260. Оп. 1-доп. Од.зб. 12. Інв. №№. 1 – 1566). Починалась вона монетами давньоруського періоду, монетними гривнами київського типу – дирхемами. Перлиною колекції був златник Володимира Святославовича, придбаний С. Боділевським у 1878 році у Києві у ринкового торговця, і три сріблянники з Київського скарбу. В колекції були широко представлені монети удільного періоду, серед них – монети Суздальського, Рязанського, Тверського, Верейського, Серпуховського, Боровського князівств і Городецького, Кашинського, Білозірського, Можайського, Дмитрівського уділів. Монети Московського князівства від Дмитра Донського і до царів московських (зібрання завершується дореформеними монетами Петра І) теж наявні у хронологічному порядку без пропусків. У цій групі особливий інтерес викликають такі екземпляри: золота нагородна денга Василя Івановича Шуйського, полтина Олексія Михайловича та два єфимки з ознакою, червінці царів Петра, Іоанна та царівни Софії. Регулярне монетне карбування представлене різноманітними

типами монет – від Петра І до Миколи ІІ, серед яких дуже багато рідкісних екземплярів. До колекції входили і так звані спеціальні випуски Російської імперії для провінцій, а саме: «лівонези», монети для Валахії, Польщі, Фінляндії, грузинські монети часів царя Іраклія та протекторату Росії над Грузією.

Не менш цікавою була і медальєрна частина колекції: нагородні медалі XVII – XIX ст., коронаційні жетони всіх російських імператорів (із золота, срібла, міді) та різноманітні пам'ятні медалі, присвячені подіям російської історії XVIII – XIX ст. Сучасники відзначали чудове збереження монет. Колекція оцінювалася в 20 000 рублів (ЦДА-МЛіМУ. Ф. 648. Оп. 1. Спр. 11: 170). Її було виставлено у спеціальних вітринах в експозиції музею. На знак вдячності за безцінний дар С. Боділевський був обраний почесним членом Київського товариства старожитностей і мистецтв (ІР НБУВ. Ф. 241. Оп. 1. Спр. 142: 142). С. Боділевський не писав наукових статей з нумізматики, проте про його високий фах як нумізмата і дослідника можна судити з його колекції.

Ще одним з активним членом київського нумізматичного гуртка був М. Чернєв (1858-1899), відомий не лише як колекціонер, але й як автор багатьох наукових статей, що зробив значний внесок у розвиток нумізматичної науки. М. Чернєв закінчив Санкт-Петербурзький університет і в 1881 році був призначений на військово-судові посади при Київському військово-окружному суді. У 1887 р. він вступає у Санкт-Петербурзький археологічний інститут і закінчує його з відзнакою зі ступенем дійсного члена. Із 1890 року він служив у канцелярії київського, подільського, волинського генерал-губернатора на посаді старшого помічника діловода, де і працював до своєї смерті.

Своє зібрання М .Чернєв розпочав збирати приблизно у 80-ті рр. XX ст. До нього входили не лише монети, але й предмети Великокнязівської епохи, а саме хрестики і образки з розкопок на Княжій горі поблизу Канева, Києва (Киевская старина, 1899, № 11: 116-117). Ця колекція експонувалась на XI археологічному з'їзді у Києві в одному із залів нововідкритого музею Київського товариства старожитностей і мистецтв. Сучасники так оцінювали колекцію М. Чернєва: «В деле научного собирания предметов древности большое значение имеют коллекции строго специализированные; если даже такие коллекции и не отличаются большим количеством предметов, зато строгий подбор предметов, их несомненная подлинность и точно установленное место происхождения делают такие коллекции очень интересными… К числу таких собраний и относится коллекция Н. Чернева» (Киевская старина, 1899, № 6: 177).

М. Чернєва цікавили монети великокнязівської доби, адже вивчення цих монет та їх атрибуція були одним з основних напрямків розвитку нумізматичної науки в Росії у другій половині XIX ст., а два найбільших і найвідоміших скарби, що складались з таких монет, було знайдено на території України – у 1852 р. у Ніжині та 1876 р. у Києві. У 1882 р. відомий нумізмат і археолог граф І. Толстой у своєму дослідженні «Древнейшие русские монеты Великого княжества Киевского» запропонував датувати їх часом Володимира І, Святополка Окаянного, Ярослава Мудрого. У 1888 р. із критичною оцінкою висновків Толстого у своїх «Заметках о древнерусских монетах» виступив М. Чернєв (Чернев, 1888: 38).

М. Чернєв неодноразово дарував монети київськими музейними установами, зокрема й у фонди мінц-кабінету університету Св. Володимира. Один з найцінніших його подарунків – 127 російських удільних монет, серед яких було декілька екземплярів ще не опублікованих у відомій нумізматичній літературі (Архів НМІУ. Ф. 1. Оп. 1 Од.зб. 33: 77 зв. – 81 зв. Інв. №№ 14289-14415). Наприкінці XIX ст. зусиллями М. Чернєва та іншого учасника київського гуртка М. Леопардова було видано 7 випусків «Сборник снимков с предметов древности, находящихся в г. Киеве в частных руках» (Сборник снимков, 1891). В одному з цих збірників опубліковано статтю М. Чернєва, присвячену сріблянникам Володимира (Чернев, 1891: 7-13). Сучасники відзначали значний вклад М. Чернєва у розвиток науки. Завдяки науковим здобуткам і ерудиції М. Чернєва було обрано членом

багатьох наукових товариств. Серед них: Київське юридичне товариство, С.-Петербурзький археологічний інститут, Імператорське російське археологічне товариство, Московське нумізматичне товариство, Київське історичне товариство Нестора Літописця, Церковно-археологічне товариство при Київській духовній академії. М. Чернєв багато років допомагав М. Петрову, зберігачу Церковно-археологічного музею, у визначенні монет та зробив опис монетних колекцій цього музею. У Звітах церковно-археологічного товариства знаходимо численні згадки про дарунки М. Чернєва у фонди музею. Серед його пожертв є монети античні, середньовічні, російські XV – XIX ст., західноєвропейські XI – XIX ст., предмети археології, культові предмети, рукописи XVIII ст., живопис, довідкова література з мистецтва, археології тощо. Після його смерті вдова за духівницею чоловіка передала до Церковно-археологічного музею рукописи, що складались із 5 зошитів з малюнками східних, джучидських та середньовічних монет, а також 138 друкованих видань з археології, нумізматики, мистецтва (Отчет, 1900: 17-20).

Як зазначалось, співавтором М. Чернєва у «Зборнику» був М. Леопардов (1820 – 1895), син священика однієї з парафій Вологодської губернії, здобув освіту у Вологодській семінарії, після закінчення якої 1842 року пішов на службу у Петербурзьку духовну консисторію. З 1845 року перейшов на службу у Комісаріатський департамент морського міністерства, з якого у 1878 році М. Леопардов пішов у відставку і оселився в Києві (Друг, 2003: 191-192). Весь вільний час він присвятив вивченню археології та нумізматики, зібрав дуже цікаву колекцію, яка частково була опублікована у 7 випусках видання «Сборник снимков с предметов древности, находящихся в г. Киеве в частных руках». М. Петров згадує, що з М. Леопардовим він познайомився у 90-х роках. Спочатку М. Леопардов збирав тільки російські монети, але пізніше приєднав до них колекції монет греко-римських, візантійських та інших. Він сам особисто не робив ніяких розшуків і розкопок, довірливо приймаючи всі пропозиції археологів і торговців старожитностями, а тому нерідко припускався хибних визначень предметів старовини (Петров, 1997: 192). Свою нумізматичну колекцію і колекцію предметів церковної археології М. Леопардов вирішив передати до Церковно-археологічного музею при Київській духовній академії. 29 вересня 1893 року він надіслав листа Церковно-археологічному товариству з проханням прийняти від нього в дарунок колекцію старожитностей і монет, котру він збирав протягом 20 років (Петров, 1895). Водночас М. Леопардов висловив побажання, щоб колекцію розмістили у музеї окремо. М. Леопардов передавав речі у декілька етапів: у березні 1894 та у січні 1895 року перші дві частини колекції передав сам М. О. Леопардов, а третя частина надійшла восени 1895 року вже після його смерті. Своє зібрання, що складалось з 9 050 предметів (включно з 7 343 предметами нумізматики), М. Леопардов оцінив у 42 745 руб. 50 коп. сріблом.

М. Леопардов помер 12 серпня 1895 року. За його духівницею на утримання Церковно-археологічного товариства та музею було передано 3 тисячі рублів та 10 тис. рублів на заснування стипендій у Київській духовній академії (Друг, 2003: 192).

Душею гуртка нумізматів був директор Київського відділення Дворянського банку Д. Чудовський, який збирав класичні і російські монети. У 60-ті рр. XX ст. він, проживши тривалий час у Новгороді, зацікавився «новгородками» – монетами м. Новгорода часів незалежності, які до нього ніхто не досліджував. Д. Чудовський зібрав досить велику колекцію «новгородок», завдяки чому йому вдалось зробити їх опис, класифікацію та укласти каталог. Ця колекція і каталог стали науковою базою для дослідження І. Толстого, який у 1884 – 1886 рр. видав «Русскую допетровскую нумізматику» (Толстой, 1884-1886) у двох випусках. У 1887 р. Д. Чудовський зробив доволі ґрунтовний критичний аналіз цієї праці. Дослідницькі здобутки Д. Чудовського були високо оцінені науковою спільнотою (Чудовський, 1887).

У своїй статі К. Болсуновський згадує і М. Суріна, який був відомим київським колекціонером, що збирав монети і медалі упродовж кількох десятиліть і був учасником

нумізматичного гуртка при університеті Св. Володимира та брав участь у виданні збірників рідкісних речей, які знаходились у приватних колекціях.

У 1899 році після проведення XI Всеросійського археологічного з'їзду у Києві розпочав роботу Музей старожитностей і мистецтв. З метою створення цього музею у Києві було засновано Київське товариство старожитностей і мистецтв. Одним з перших його членів став М. В. Сурін, який у 1901 році був обраний членом правління (ЦДА-МЛіМУ. Ф. 648. Оп. 1. Спр. 11: 25). Основною функцією Товариства у період створення музею було віднайдення коштів на будівництво музею, його благоустрій, наповнення експонатами для створення експозицій. На жаль, М. Сурін не дожив до офіційного відкриття музею, що відбулось у 1904 р. Вдова К. Суріна згідно заповіту свого чоловіка передає колекцію музею з одним побажанням: «чтобы коллекция эта носила имя моего мужа» (ЦДА-МЛіМУ. Ф. 648. Оп. 1. Спр. 11: 213).

Колекція включала 1 291 екземпляр монет і медалей. Серед монет був сріблянник Володимира I типу[1], велика кількість монет удільного періоду, періоду Московського царства і Російської імперії. У зібранні переважали російські нагородні, ювілейні і пам'ятні медалі XVIII – початку XX ст., серед яких багато рідкісних екземплярів. Це медаль, присвячена приєднанню Криму до Росії, медаль у пам'ять 100-річчя Імператорської СПб. академії наук, бронзова медаль Ф. Толстого на честь імператриці Марії Федорівни, бронзова медаль, відкарбована за наказом папи Григорія VIII на згадку про перебування в Римі спадкоємця Олександра в 1838 р., бронзова медаль на згадку про перший археологічний з'їзд у Москві (1869 р.) та інші. На знак вдячності за подаровану колекцію К. Суріна була обрана членом Товариства старожитностей і мистецтв (ЦДА-МЛіМУ. Ф. 648. Оп. 1. Сп. 11: 213).

Участь у київському гуртку нумізматів вплинула на тоді ще молодих, а потім широковідомих вчених К. Болсуновського та М. Біляшівського.

К. Болсуновський (1838-1924) у 1859 р. вступив до Київського університету Св. Володимира на історико-філологічний відділ, але, як сам він писав, закінчити його за браком коштів не зміг (Кучерук, 1992: 114). Саме там він познайомився з професором Володимир Антоновичем – викладачем історії та зберігачем нумізматичного кабінету Київського університету. Як було згадано вище, при ньому згуртувалось коло київських колекціонерів. Саме знайомство з київськими нумізматами та В. Антоновичем й вплинуло на подальші наукові інтереси студента. У 1887 р. у співавторстві з М. Чернєвим К. Болсуновський видав першу наукову розвідку «Заметки о загадочной фигуре на монетах Великого Княжества Киевского», в якій було зроблено одну з перших спроб пояснення так званих знаків Рюриковичів на перших давньоруських монетах (Б. и Ч., 1889). Наступною його працею з нумізматики стала стаття польською «Soliди Болеслава з слов'янським написом. Нумізматична студія» (Bolsunowski, 1887).

У часописі «Киевська старовина» І. Каманін дав високу оцінку діяльності К. Болсуновського не тільки як збирача монет, але й як їх дослідника: «…він (Болсуновський) є не лише збирачем старожитностей, але й досліджує їх…. предмети для своєї колекції він добирає і розташовує за суворо науковою системою, а цього одного досить, щоб забезпечити як важливість самої колекції, так і надійність висновків» (Каманин, 1899).

Одна з наукових статей К. Болсуновського була присвячена артефактам «безмонетного періоду» – давньоруським монетним гривням, що були у грошовому обігу на території України впродовж XI – початку XIV ст. В ній він спробував дослідити питання походження і «вартості» давньоруських гривен. Крім того, спробував знайти пояснення різноманітності їх форм та висунув гіпотезу, що за своєю формою вони походять «від різних типів суден» (Болсуновский, 1903).

[1] Доля цієї монети не відома, як і те, чи була ця монета справжньою.

Не втратила наукового значення і робота К. Болсуновського, присвячена грошовому обігу України у XIV і XV ст., а саме дослідженню монет Червоної Русі (Болсуновский,1905). У 1903 р. в с. Ярмолинці було знайдено монетний скарб, що містив монети Галицько-Волинської Русі. Карлу Васильовичу вдалось придбати з цього скарбу 85 монет – серед яких були не тільки червоноруські монети, але й татарські дирхеми кримського карбування, польські півгроші. Дослідження цього досить значного і різноманітного монетного матеріалу дозволило автору заповнити лакуну в історії грошового обігу України у XIV – на початку XV ст.

З ім'ям К. Болсуновського пов'язана й історія нумізматичної колекції НМІУ, адже з 1910 р. він працював зберігачем нумізматики у Київському Художньо-промисловому і науковому музеї. Крім того, впродовж багатьох років він дарував монети зі своєї колекції до нумізматичного кабінету Київського університету, Церковно-археологічного музею тощо.

У науковому доробку К. Болсуновського – статті з нумізматики, декілька десятків наукових праць з археології, етнографії, геральдики, сфрагістики.

До київського гуртка нумізматів входив також М. Біляшівський (1867 –1926), студент Київського університету, а згодом перший директор Художньо-промислового і наукового музею. Лекції з історії, яку викладав В. Антонович, та знайомство з колекцією нумізматики університету, викликали у студента інтерес до нумізматичної науки. У 1887 – 1888 роках він працює над топографією монетних знахідок Київської губернії. У 1889 році ця праця вийшла друком і донині не втратила свого наукового значення (Беляшевский, 1899).

Висновки. Отже, наприкінці XIX ст. у Києві була утворена група любителів нумізматики, які згуртувались навколо видатного вченого В. Б. Антоновича. Члени цього гуртка не тільки збирали монети, але й досліджували їх. Проте, на жаль, вони не створили нумізматичного товариства; що допомогло б їм досягти рівня нумізматичних товариств Санкт-Петербурга і Москви. Не зважаючи на це, названі любителі нумізматики зробили значний внесок у розвиток нумізматичної науки. Проблема дослідження діяльності нумізматичного товариства та розвитку нумізматичної науки у XIX – на початку XX ст. така складна і багатогранна, що потребує додаткових досліджень.

ДЖЕРЕЛА І ЛІТЕРАТУРА

Архів НМІУ. Ф.1. Оп.1 Од.зб. 33. Арк. 77 зв.-81 зв. Інв. №№ 14289-14415.

Державний архів м.Києва (далі ДАК). Ф.16 (Університет св. Володимира). Оп.300. Спр.229.

ЦДА-МЛіМУ. Ф.648. Оп.1. Сп.11. Арк.213.

ІР НБУВ.Ф.241. Оп.1. Спр.142. Арк.142.

Антонович В. Б.(1884). Нумизматический кабинет. Записки об учебных и учебно-вспомогательных учреждениях университета св. Владимира / под редакцией В. С. Иконникова. Киев, С. 49–59.

Б. и Ч. (1889). Заметка о загадочной фигуре на монетах великого княжества Киевского. Киев.

Беляшевский Н.Ф. (1899). Монетные клады Киевской губернии. Киев. 149 с.

Белозерский Н.В. (1903). Справочная книга для коллекционеров памятников старины в России. СПБ.

Болсуновский К. В. (1903). Русские монетные гривны, их форы и происхождение. Киев : Тип. В. А. Гирич. 24 с.

Болсуновский К. В. (1905). Автономные монеты Галицкой Руси 14-15 ст. Киев.

Болсуновский К.В. (1912) Антонович как нумизмат. СПб, 3.

Гарбуз Б. Стрижакова Н. (1996). Польские монеты в Национальном музее Украины. Materialy z I Micdzynarodowej Konferencji Numizmatycznej. *«Bilorus. Litwa. Polska. Ukraina. Wspolne dzieje pieniadza»*. 20-22. 10. 1994. Warszawa. С. 21-30.

Гарбуз Б. Б. (1996). Нумізматична колекція Національного музею історії України. *Вісник Національного банку України.* № 3. Київ. С. 84-91.

Зразюк З. А. (2006). Из истории нумизматической коллекции университета св. Владимира. *Международная нумизматическая конференция, посвященная 150-летию Национального музея Литвы.* Вильнюс. С. 67-74.

Каманин И. (1899). Заметки. *Киевская старина*. №10. С. 20.

Киевская старина. (1899). № 6.Собрание Н.П.Чернева в Киеве, С. 177.

Киевская старина. (1899). № 11. Н.П.Чернев. (некролог). С. 116-117.

Кучерук О.С. (1992). Карл Васильевич Болсуновский (1838-1924). *Советская Археология.* № 3. С. 114-143.

«Освящение и открытие Киевского художественно-промышленного и научного музея...» статья. *«Киевлянин» газета.* № 360 від 30.12.1904 р.

Отчет Церковно-археологического общества при Киевской духовной академии за 1885 год К., 1886.

Сотникова М.П., Спасский И.Г. (1983). Тысячелетие древнейших монет России. Москва: Искусство. 239 с.

Толстой И.И. (1884-1886). Русская допетровская нумизматика. Санкт-Петербург: Тип. Императорская Академия. Наук. 158 с.

Чудовський Д.Н. (1887). «Новгородки». Критический разбор первых двух выпусков «Русской допетровской нумизматики» гр. И.И.Толстого. Киев: Типо-литография И.Н. Кушнерева и К°. 95 с.

Друг О. М. (2003). М. О. Леопардов — почесний член Церковно-археологічного товариства. *Могилянські читання 2002. Збірник наукових праць. Музейна справа в Україні на зламі тисячоліть.* Київ. С. 189 -192.

Орлик В. (2013). Монеты государства Тевтонского ордена в Пруссии в составе денежных и денежно-вещевых кладов, найденных на территории Украины. *Наукові записки з української історії: Зб. наук. ст. Вип. 33.* Переяслав-Хмельницький. С. 39-45.

Орлик В. (2017). Топографія знахідок в Україні монет держави Тевтонського ордену в Пруссії та її Лівонського відділення (зведені відомості по областях). *Український нумізматичний щорічник. Вип. 1.* Переяслав-Хмельницький. С. 37-74. DOI https://doi.org/10.31470/2616-6275-2017-1-37-74.

Орлик В. (2019). Монети держави Тевтонського ордену в Пруссії у скарбах, виявлених на території України (XIX – поч. XXI ст.). *Вісник Львівського університету. Серія історична.* Спецвипуск. С. 133–143.

Орлик В., Бойко-Гагарін А. (2019). Монети, передані з Всеукраїнського Історичного Музею імені Тараса Шевченка до Державного Банку СРСР в 1933-1934 рр. *Studia I materialy z Miedzynarodowej Konferencji Numizmatycznej. «Utracone kolekcje numizmatyczne». 6-7 grudnia 2018 r.* Warszawa: Zamek Krolewski w Warszawie. S. 225-237.

Отчет церковно-археологического общества при Киевской духовной академии за 1899 год. Киев, 1900, 17-20.

Петров Н.И. (1895). Коллекции древних предметов и монет, пожертвованные Церковно-археологическому музею при Киевской духовной академии почетным членом Церковно-археологического общества при сей Академии действительным статским

советником Николаем Александровичем Леопардовым. Киев. Типография Г.Т.Корчак-Новицкого. 89 с.

М.И.Петров. (1997). Воспоминания старого археолога. Медієвістика історія церкви науки і культури. Вип. І. Київ. С. 93-144.

Сборник снимков с предметов древности находящихся в Киеве в частных руках. Вып. III, IV. Киев, Тип. С.В. Кульженко, 1891. 31 с.

Толстой И.И. (1882). Древнейшие русские монеты великого княжества Киевского. СПб. Типография императорской академии наук, 1882, 319 с.

Толстой И.И. (1884-1886). Русская допетровская нумизматика. Санкт-Петербург: Тип. Императорская Академия. Наук, 158 с.

Чернев Н.П. (1888). Заметки о древнейших русских монетах. СПБ.

Чернев. Н.П. (1891). Заметки о неизданных и редких монетах, помещенных на таблицах 6-й, 7-й и 8-й. Сборник снимков с предметов древности находящихся в Киеве в частных руках. Вып. III, IV. Киев. Тип. С.В. Кульженко. С. 7–13.

Чудовський Д.Н. (1887). «Новгородки». Критический разбор первых двух выпусков «Русской допетровской нумизматики» гр. И.И.Толстого. Киев: Типо-литография И.Н. Кушнерева и К°, 95 с.

Шумилов Н. (1910). Редкие монеты Российской империи...по 1910 г. с ценами. Изд.3-е.-Казань, 58.

Яушева-Омельянчик Р. М. (2000). Київський мінц-кабінет у життеописах. Українська нумізматика і боністика. № 1. Київ. С. 64–76.

Яушева-Омельянчик Р. М. (2000). Київський мінц-кабінет у життеописах. Українська нумізматика і боністика. № 2. Київ. С. 53–62.

Bolsunowski K. (1887). Solidy Boleslawa z napisem slowienskim. Studium numizmatyczne. Kiev.

REFERENCES

Antonovich V. B. (1884). Numyzmatycheskyi kabynet. Zapysky ob uchebnikh y uchebno-vspomohatelnikh uchrezhdenyiakh unyversyteta sv. Vladymyra / pod redaktsyei V. S. Ykonnykova. [Numismatic cabinet. Notes on educational and auxiliary educational institutions of the University of St. Vladimir / edited by V. S. Ikonnikov,], s. 49-59. [In Russian].

B. i Ch. (1889). Zametka o zagadochnoy figure na monetakh velikogo knyazhestva Kievskogo. Kiev. [A note about the mysterious figure on the coins of the Grand Duchy of Kiev. Kiev]. [In Russian].

Belozerskiy N.V. (1903). Spravochnaya kniga dlya kollektsionerov pamyatnikov stariny v Rossii. SPB. [A reference book for collectors of ancient artifacts in Russia. SPB]. [In Russian].

Bolsunovskiy K. V. (1903). Russkie monetnye grivny, ikh formy i proiskhozhdenie. Kiev : Tip. V. A. Girich, [Russian coin hryvnia, their odds and origins. Kiev: Type. V. A. Girich]. 24 s. [In Russian].

Bolsunovskiy, K. V., 1905. Avtonomnye monety Galitskoy Rusi 14–15 st. Kiev.[Autonomous coins of Galician Rus 14-15 st.]. [In Russian].

Bolsunovskiy, K.V., 1912. Antonovich kak numizmat. SPb.[Antonovich as a numismatist]. [In Russian].

Belyashevskiy N.F., 1899. Monetnye klady Kievskoy gubernii. Kiev, 149 s.[Coin treasures of the Kiev province. Kiev], 149 s. [In Russian].

С Н., 1891. Sbornik snimkov s predmetov drevnosti nakhodyashchikhsya v Kieve v chastnykh rukakh. Vyp. III, IV. Kiev.[A collection of photographs from antiquities in Kiev in private hands. Issue III, IV. Kiev]. [In Russian].

Chernev, N.P., 1888. Zametki o drevneyshikh russkikh monetakh. SPB, 38.[Notes on the oldest Russian coins] [In Russian].

Chernev N.P., 1891. Zametki o neizdannykh i redkikh monetakh, pomeshchennykh na tablitsakh 6-y, 7-y i 8-y. Sbornik snimkov s predmetov drevnosti nakhodyashchikhsya v Kieve v chastnykh rukakh. Vyp. III, IV. Kiev. , 7–13. [Notes on unreleased and rare coins featured on tables 6, 7 and 8. A collection of photographs from antiquities in Kiev in private hands. Issue III, IV, Kiev, 7–13]. [In Russian].

Chudovs'kiy D.N. (1887). «Novgorodki». Kriticheskiy razbor pervykh dvukh vypuskov «Russkoy dopetrovskoy numizmatiki» gr. I.I.Tolstogo. Kiev: Tipo-litografiya I.N. Kushnereva i K°, [Novgorodki. Critical analysis of the first two issues of "Russian pre-Petrine numismatics" gr. I. I. Tolstoy. Kiev: Typo-lithography I.N. Kushnerev and K °], 95 s. [In Russian].

Drug O. M. (2003). M. O. Leopardov–pochesniy chlen Tserkovno-arkheologichnogo tovaristva. Mogilyans'ki chitannya 2002. Zbirnik naukovikh prats'. Muzeyna sprava v Ukrainy na zlami tisyacholit'. Kiev, 191–192.[M. O. Leopardov is an honorary member of the Church Archaeological Society. Mohyla readings 2002. Collection of scientific works. Museum business in Ukraine at the turn of the millennium]. [In Ukraine].

Garbuz B., Strizhakova N. (1996). Polskye monety v Natsyonalnom muzee Ukrayny. [Polish coins in the National Museum of Ukraine. Materialy z I Micdzynarodowej Konferencji Numizmatycznej.“Bilorus. Litwa. Polska. Ukraina. Wspolne dzieje pieniadza] 20-22. 10. 1994, s. 21-30. [In Russian].

Garbuz B. (1996). Numizmatychna kolektsiia Natsionalnoho muzeiu istorii Ukrainy Visnyk Natsionalnoho banku Ukrainy. [Numismatic Collection of the National Museum of Ukrainian. Bulletin of the National Bank of Ukraine], № 3, s.84–89. [In Ukrainian].

Kievskaya starina. (1899). № 11. N.P.Chernev. (nekrolog), 116-117. [Kiev antiquity. 1899. No. 11. N.P. Chernev. (Obituary), 116-117]. [In Russian].

Kievskaya starina. (1899). № 6.Sobranie N.P.Cherneva v Kieve, 177.[Kiev antiquity. 1899. No. 6. Collection of N.P. Chernev in Kiev,177]. [In Russian].

Kucheruk O.S. (1992). Karl Vasil'ovich Bolsunovs'kiy (1838–1924). Sovetskaya Arkheologiya. № 3. [Karl Vasilovich Bolsunovsky (1838-1924). Soviet Archeology. No. 3], s. 114 - 143. [In Russian].

Kamanin I. (1899). Zametki. Kievskaya starina. №10,[Notes. Kiev antiquity], s.20. [In Russian].

Otchet Tserkovno-arkheologicheskogo obshchestva pri Kievskoy dukhovnoy akademii za 1885 god. Kiev,1886.[Report of the Church-Archaeological Society at the Kiev Theological Academy for 1885]. [In Russian].

Otchet tserkovno-arkheologicheskogo obshchestva pri Kievskoy dukhovnoy akademii za 1899 god. Kiev, 1900, 17-20. [Report of the Church-Archaeological Society at the Kiev Theological Academy for 1899. Kiev, 1900]. S. 17-20. [In Russian].

Orlik V. (2013). Monety gosudarstva Tevtonskogo ordena v Prussii v sostave denezhnykh i denezhno-veshchevykh kladov, naydennykh na territorii Ukrainy. Naukovi zapiski z ukraïns'koï istoriï: Zb. nauk. st. Vip.33. [Pereyaslav-Khmel'nits'kiy, x Coins of the state of the Teutonic Order in Prussia as a part of the monetary and monetary treasures found in the territory of Ukraine. Scientific notes on Ukrainian history: Coll. Science. Art. Issue 33. Pereyaslav-Khmelnytsky]. S. 39-45. [In Ukraine]

Orlyk V. (2017). Topografiya znakhidok v Ukraïni monet derzhavi Tevtons'kogo ordenu v Prussiï ta ïï Livons'kogo viddilennya (zvedeni vidomosti po oblastyakh). Ukraïns'kiy numizmatichniy shchorichnik. Vip.1. Pereyaslav-Khmel'nits'kiy. [Topography of finds in Ukraine of coins of the Teutonic Order in Prussia and its Livonian branch (summary information by region). Ukrainian Numismatic Yearbook. Issue.1. Pereyaslav-Khmelnytsky]. S. 37-74. DOI https://doi.org/10.31470/2616-6275-2017-1-37-74. [In Ukraine].

Orlyk V. (2019). Moneti derzhavi Tevtons'kogo ordenu v Prussiï u skarbakh, viyavlenikh na teritoriï Ukraïni (XIX – poch. XXI st.). Visnik L'vivs'kogo universitetu. Seriya istorichna. Spetsvipusk. [Coins of the state of the Teutonic Order in Prussia in the treasures found on the territory of Ukraine (XIX – early XXI century). Bulletin of Lviv University. The series is historical]. Special issue. S. 133–143. [In Ukraine].

Orlyk V., Boyko-Gagarin A. (2019). Moneti, peredani z Vseukraïns'kogo Istorichnogo Muzeyu imeni Tarasa Shevchenka do Derzhavnogo Banku SRSR v 1933-1934 rr.[Coins transferred from the All-Ukrainian Historical Museum named after Taras Shevchenko to the State Bank of the USSR in 1933-1934]. Studia I materialy z Miedzynarodowej Konferencji Numizmatycznej. «Utracone kolekcje numizmatyczne». 6-7 grudnia 2018 r. Warszawa: Zamek Krolewski w Warszawie. S. 225-237. [In Ukraine].

Petrov, N.I., 1895. Kollektsii drevnikh predmetov i monet, pozhertvovannye Tserkovno-arkheologicheskomu muzeyu pri Kievskoy dukhovnoy akademii pochetnym chlenom Tserkovno-arkheologicheskogo obshchestva pri sey Akademii deystvitel'nym statskim sovetnikom Nikolaem Aleksandrovichem Leopardovym. Kiev. [In Russian].

Petrov, M.I., 1997. Vospominaniya starogo arkheologa. Medi∈vistika istoriya tserkvi nauki i kul'turi. Vip. I. Kiev. [Memoirs of an old archaeologist. Medieval history of the church of science and culture. Vip. I. Kyiv]. S. 93-144. [In Russian].

Shumilov N. (1910). Redkie monety Rossiyskoy imperii...po 1910 g. s tsenami. Izd. 3-e.-Kazan'. [Rare coins of the Russian Empire ... to 1910 with prices. Kazan']. [In Russian].

Sotnikova M.P., Spasskiy I.G. (1983). Tysyacheletie drevneyshikh monet Rossii. Leningrad: Iskusstvo. 240s s il. [Millennium of the oldest coins of Russia. Leningrad: Art, 240s]. [In Russian].

Tolstoy I.I. (1882). Drevneyshie russkie monety velikogo knyazhestva Kievskogo. SPb., 319s. Tipografiya imperatorskoy akademii nauk. [The oldest Russian coins of the Grand Duchy of Kiev. SPb. Printing house of the imperial academy of sciences. 319s. [In Russian]

Tolstoy I.I. (1884-1886). Russkaya dopetrovskaya numizmatika. Sankt-Peterburg: Tip. Imperatorskaya Akademiya. Nauk. [Tolstoy I.I. (1884-1886). Russian pre-Petrine numismatics. A type. Imperial Academy of Sciences]. 158 s. [In Russian].

Zraziuk Z. (2006). Yz ystoryy numyzmatycheskoi kollektsyy unyversyteta sv. Vladymyra. Mezhdunarodnaia numyzmatycheskaia konferentsyia, posviashchennaia 150-letyiu Natsyonalnoho muzeia Lytvy. [From the history of the numismatic collection of the University of St. Vladimir. International Numismatic Conference dedicated to the 150th anniversary of the National Museum of Lithuania]. S. 67-74. [In Russian].

Yausheva-Omelyanchik R. (2000). Kyivskyi mintskabinet u zhytteopysakh. Ukrainska numizmatyka i bonistyka [The Kiev Numismatic cabinet in biographies, Ukrainian Numismatics and Notaphily]. 1. S. 64-76. [In Ukrainian].

Yausheva-Omelyanchik R. (2000). Kyivskyi mintskabinet u zhytteopysakh. Ukrainska numizmatyka i bonistyka. [The Kiev Numismatic cabinet in biographies, Ukrainian Numismatics and Notaphily]. 2. S. 53-62. [In Ukrainian].

АНОТАЦІЯ

Статтю присвячено діяльності київського гуртка нумізматів. У XIX ст. внаслідок розвитку Києва як адміністративного і освітнього центру жителі Південно-Західного краю почали активно цікавитись історією, літературою живописом, а також нумізматикою. У мінц-кабінеті Київського університету Св. Володимира, який на той час володів одним з найбільших і найвідоміших академічних зібрань у Російській імперії, наприкінці 70-хх рр. XIX ст. згуртувалось нумізматичне товариство. На той час зберігачем мінц-кабінету університету був Володимир Боніфатійович Антонович – талановитий вчений і дослідник, один з найкращих вчених-нумізматів XIX – поч. XX ст. Саме завдяки його науковому авторитету у Києві сформувався гурток любителів нумізматики.

У різні роки до його складу входили: К. В. Болсуновський, С. В. Боділевський, М. Леопардов, Д. М. Чудовський, М. П. Чернєв, С. Менчинський, А. Новицький, М. К. Граббе, Г. Архіпов, М. В. Сурін. Серед членів цього гуртка були і визначні колекціонери – С. В. Боділевський, М. Леопардов, М. В. Сурін, і вчені-дослідники – К. В. Болсуновський, М. П. Чернєв, М. В. Біляшівський. Завдяки цій плідній співпраці у Києві з'явились чудові нумізматичні колекції, на основі яких були зроблено нумізматичні розвідки, що не залишились непоміченими науковою спільнотою. Завдяки членам нумізматичного гуртка поповнювались і нумізматичні зібрання Києва: мінц-кабінет Київського університету Св. Володимира, Церковно-археологічний музей при Київській духовній академії, Київський музей старожитностей і мистецтв.

Ключові слова: *нумізматика, мінц-кабінет Київського університету Св. Володимира, гурток нумізматів у Києві, колекції, скарби.*